

תורה ומדינה הלכה למעשה - קו העוני וסדרי עדיפויות בחלוקת כספי הצדקה ע"פ תורה

ראשי פרקים

1. קו העוני בזמן המשנה - מאתיים זוז
2. קו העוני בימינו ופערי מעמדות במדינת ישראל
3. קו העוני הסובייקטיבי
4. נתינת צדקה לעני בן טובים וקו עוני מגזרי
5. הוצאת העני ממעגל העוני כערך עליון במתן צדקה
6. תיעודף בנתינת צדקה בין העניים

1. קו העוני בזמן המשנה - מאתיים זוז

המשנה במסכת פאה אומרת, שאדם שיש לו מאתיים זוז לא יכול ליטול מן השדה לקט שכחה ופאה, וכן אינו זכאי לקבל מעשר עני. לעומת זאת, אם היו לו פחות ממאתיים זוז, יכול ליטול מתנות עניים אלו, אפילו בכמות כזו שתכניס לו סכום רב ממאתיים זוז, ואינו צריך להסתפק בהשלמת המאתיים זוז בלבד. ממשכה המשנה ואומרת, שחישוב הסכום של מאתיים זוז הינו ללא כל הנכסים והכספים הממושכנים אצלו להשבת חובותיו. כ"כ מאתיים הזוז הללו, הינם "כסף נזיל", ואין מחייבים את האדם למכור את נכסיו, ע"מ שיהיו לו אותם מאתיים זוז, וממילא לא יהיה זכאי לקבלת מתנות עניים אלו. הר"ש בפירושו על המשנה מסביר, שסכום זה שנקבה בו המשנה - מאתיים זוז, שלמעשה הינו קו העוני המגדיר את האנשים מעוטי יכולת כלכלית הנחשבים עניים, הינו הסכום אותו שיערו חכמים שיספיק לאדם לשנה לצרכי מחייה מינימאליים, הכוללים מזון ומלבושים. בביאור הגר"א מובא, שהחישוב שחישובו חז"ל הינו סכום שנתי דווקא, ולא חודשי או יומי. משום שבמשנה זו מדובר על מתנות עניים המתקבלים מהתבואה היוצאת בד"כ פעם אחת בשנה. ע"כ אמרו חז"ל, שכל עוד יש באמתחתו סכום אשר יספיק לו לשנה, דהיינו עד עת קציר התבואה בשנה הבאה, לא ייטול ממתנות העניים. במידה ובשנה הבאה ירד אל מתחת לקו העוני, יהיה זכאי לקבל מתנות עניים מהשדה, ע"מ שיהיה לו די צרכו עד לשנה שאחריה. הראשונים מדמים בין דין זה של הזכאות למתנות עניים התלויים בתבואה כלקט, שכחה, פאה ומעשר עני, לבין הזכאות לצדקה ואומרים, שכשם שאדם זכאי למתנות עניים רק באם אין באמתחתו סכום כסף נזיל של מאתיים זוז, כך גם ע"מ שיהיה האדם זכאי לקבל צדקה צריך שלא יהיו בידיו מאתיים זוז, וכן מוכיחים זאת מדברי הירושלמי. מוסיפה המשנה במסכת פאה ואומרת שסכום זה שנקבו בו חז"ל כקו העוני, אינו שייך בכל המצבים, ואדם שיש לו חמישים זוז וסוחר בהם, לא ייטול מן הצדקה. זאת כהסבר הירושלמי, משום שכסף העובד ונסחר מייצר כסף נוסף, ומתוך כך לאורך זמן, יצליח אדם זה הסוחר בחמישים זוז בלבד שיש באמתחתו, לייצר כמות כסף מספיקה לצורך קיומו המינימאלי. דברי המשנה מעלים מספר תהיות המצריכות בירור. אם ע"פ חז"ל מאתיים זוז הינו קו העוני, מדוע אדם המצוי מתחת לקו העוני וזכאי לקבל צדקה יכול ליטול בבת אחת סכום רב אשר ביחד עם הסכום הנמצא ברשותו, יגרום לו להיות הרחק מעל קו העוני. לכאורה היינו מצפים, שהמשנה תאמר שמותר לעני להשלים עם מתנות העניים להם הוא זכאי, את מאתיים הזוז החסרים לו. כאשר דבר זה מתבצע, יחדל מלהיות זכאי לצדקה ומתנות עניים. תמיהה נוספת על דברי המשנה הינה, מדוע אדם שנקלע למצבים כלכליים מורכבים, ההופכים אותו להיות עני ומזכים אותו בקבלת צדקה, לא יידרש בטרם שתיתנו לו הרשות לקבל צדקה, למכור את נכסיו שאינם הכרחיים לקיומו. עוד ניתן לתמוה על דברי המשנה, מדוע כספים הממושכנים לבעלי חובו, אינם נכללים בסכומי הכסף הנמצאים אצלו, לצורך החשבתו כאדם שאינו זכאי לצדקה ואינו עני. הרי בסופו של דבר כספים אלו נמצאים אצלו כעת, ויכול להשתמש בהם כרצונו. זאת ועוד, בכלכלה המודרנית המצויה במדינות המערביות והמפותחות, ישנם אנשים רבים, שלמעשה כל כספם וכל נכסיהם, משועבד לבעלי חובם, אך למעשה יכולים אנשים אלו להיחשב עשירים מופלגים, ולדברי המשנה כאמור נחשבים הם לכאורה כעניים הזכאים לקבל צדקה.

2. קו העוני בימינו ופערי מעמדות במדינת ישראל

הראשונים מבינים שדברי המשנה לפיהם קו העוני שהינו מאתיים זוז או חמישים זוז למי שסוחר בכסף אינו בדווקא, אלא הכל תלוי בזמן ובמקום. המשנה לדבריהם נקבה בסכום זה של מאתיים זוז רק כדוגמה לקריטריון כיצד יש לקבוע את קו העוני, ולא כסכום קבוע לאורך הדורות. הטור מסיק זאת מדברי המשנה, שבעצמה נתנה שתי אפשרויות של חישוב קו העוני, מאתיים זוז למי שאינו סוחר בכסף, וחמישים זוז לסוחר בכסף. מכך מבין הטור, שכשם שבתקופת הגמ' היו שני מדדים לחישוב קו העוני כתוצאה משינויים של המצב הכסף המצוי בידיו של האדם, כך גם ישנם שינויים בקו העוני בין תקופה לתקופה, ואין מדובר בסכום קבוע, אשר נשאר כתקנות חז"ל רבות אשר הולכות עמנו לאורך הדורות ואינן משתנות. כדברי הטור המפורשים פסק גם השו"ע ערוך להלכה. מתוך כך מובן מדוע המשנה רואה לנכון, שלא להחשיב כספים הממושכנים כחלק ממאתיים הזוז אשר אדם שאין לו אותם נחשב כעני הזכאי לצדקה. נראה שבתקופת המשנה אכן מי שהיו בידו כספים ממושכנים לא יכול היה להרגיש חופשי לכלכל בני משפחתו בצורה בסיסית. אך כאמור דברים אלו היו נכונים לשעתו, ואינם שייכים

כיום כלל. ע"כ בימינו גם אם כל כספיו של אדם ממושכנים לבעלי חובו לא בהכרח יחשב עני. ע"פ יסוד זה, הדרך לקביעת קו העוני בימינו, הינה ע"י התכנסות של אנשי מקצוע מתחומים שונים כגון סוציולוגיים, כלכלנים וכדומה, אשר ימפו את כל הצרכים הבסיסיים בדורנו. אדם שלא יוכל לרכוש מצרכים בסיסיים אלו, יש להחשיבו מתחת לקו העוני, ולזכות אותו בסיוע כלכלי של הרווחה במדינת ישראל. למרות שהראשונים מדברים על עני הזקוק להשלמת הכנסה דווקא לצורך קניית מזון ולבוש בלבד, וממילא צרכים נוספים לא יכולים להיכלל כצרכים בסיסיים, נראה מדברי שבט הלוי, שגם מקום מגורים נחשב בימינו צורך בסיסי, אשר בחסרונו יחשב האדם כעני הזכאי לקבלת סיוע כלכלי מסוים. זאת ע"פ העיקרון העולה מהטור, ונפסק להלכה בשו"ע, שכשם שמאיתיים זוו הינם לאו דווקא, אלא מגלים עיקרון מסוים, כך גם החשבת הצרכים הבסיסיים אותם צריך להשלים לעני, אינם מזון ומלבוש דווקא, אלא כל דבר הנחשב באותה תקופה למצרך בסיסי. עוד עולה מדברי המשנה, הראשונים והפוסקים הנ"ל, שאין כל זכר לחשיבות הרבה המייחסים כיום לצמצום פערים ומעמדות בין העשירים לעניים. הצורך המובא בדברי חז"ל הינו לבדוק מהם הצרכים הבסיסיים להם נזקק כל אדם, וממילא מי שחסר אותם יחשב עני הזכאי לצדקה. אולם אין כל סיבה לחשב את קו העוני ביחס להכנסה הממוצעת במשק וכדומה, משום שאין זה משנה כמה העשירונים העליונים מרווחים, וכן מהו השכר הממוצע במשק. אלא מה שחשוב בקביעת קו העוני הינו, מהם הצרכים הבסיסיים אשר אדם בעת הזאת נצרך להם. למרות הדברים הנ"ל, אין ספק שככל שישנם אנשים מבוססים כלכלית, כלל הציבור, כולל העניים, נהיה מפונק יותר, וצרכים שבעבר נחשבו נחלת עשירים בלבד, כיום יחשבו כצורך בסיסי ביותר. מ"מ אין זה הופך את הפערים בהדלי המעמדות כבעיה בפני עצמה, שבעתיה מתוך רצון לצמצום פערים אלו, יש להגביה את רף קו העוני. נגזרת נוספת הנובעת מדברינו הינה שכר המינימום, שהינו למעשה כפיה של הצדקה כלפי המעסיקים ע"י מדיניות רווחה מתוקנת, הדואגת לעניים ודואגת להוציא אנשים רבים ככל הניתן ממעגל העוני ע"י שוק העבודה. שכר זה צריך להיות מחושב מתוך הבנה, מהם הצרכים המינימאליים של אנשים בעת הזו, ולא מתוך היחס בין המעמד הגבוה והבינוני למעמד הנמוך. למרות שכאמור צרכים בסיסיים אלו נגזרים כתוצאה מהנהגות רוב האוכלוסייה, הגורמות לצרכים אלו ואחרים להיחשב כצרכים בסיסיים. מ"מ אין להעלות את שכר המינימום, מתוך מטרה ברורה לצמצם פערים ומעמדות כערך בפני עצמו.

3. קו העוני הסוביקטיבי

המשנה בפאה כאמור אומרת שאין חובה על האדם למכור כל חפציו ע"מ לעלות מעל לקו העוני. אולם בגמ' בכתובות מובאת ברייתא לפיה האדם חייב למכור נכסיו בטרם יפיל עצמו על הציבור ויהיה זכאי לקבל צדקה. הגמ' מתרצת, שכאשר אדם מתבייש ומרגיש חיסרון משמעותי במכירת נכסיו, ומאוס עליו להשתמש בחפצים בעלי ערך פחות מחפציו הקודמים, אין לחייבו למכרם. כ"כ כאשר אדם מקבל צדקה באופן צנוע, ולא הגיע עד לכדי גביית צדקה מקופת הצדקה אלא מאנשים פרטיים בלבד, אין לחייבו למכור חפציו. משום שבמצב זה, שטרם נתפרסם קלונו ועניותו ברבים, יש לעשות כל מאמץ לשמור על כבודו של האדם, ולא לגרום לו למכור נכסיו שהיה רגיל להם. רק כאשר נצרך לידי גביית צדקה מהציבור, ובכל מקרה מתגלה קלונו בראש כל חוצות, או אז כיוון שלא שייך לשמור על כבודו, יש לחייבו למכור את כליו. עוד מתרצת הגמ', שמה שאומרת הברייתא שיש לו למכור חפציו ולקנות חפצים פחותים בערכם בטרם יגבה מן הצדקה, היינו בדברים שאין בהם כל צורך, אלא הינם מותרות בלבד. אך דברים הנצרכים לו לפי דרגתו אינו צריך למכרם. הצד השווה בכל תירוצי הגמ', עומד אף הוא על העיקרון הנ"ל, לפיו הזכאות לצדקה אינה נמדדת ע"י סכום מסוים, אלא על מצב יחסי. וכשם שהוכחנו מדברי הגמ' והראשונים, שיש לחשב בכל תקופה את קו העוני שלה, כך ע"פ גמ' זו, יש לחשב גם בכל אדם את קו העוני שלו, וכאשר אדם עלול להתבייש כתוצאה ממכירת חפציו, לא נדרוש ממנו למכרם ע"מ לשמור על כבודו. לעומת זאת כאשר אדם כבר מבויש מכח העובדה שפנה לקופת הצדקה לצורך קבלת צדקה ממנה, קו העוני שלו יהיה נמוך יותר, ויידרש לרדת ברמת החיים אליה הורגל, משום שבין כה וכה הוא מבויש ועומד. כ"כ כאשר האדם אינו יכול להסתפק בחפצים שערכם פחות, לא נחייב אותו למכרם ולקנות חפצים פחותים בערכם, משום שלמעשה קו העוני שלו הינו גבוה יותר, מאשר קו העוני של אדם שיכול להסתפק בחפצים פחותים מאלו שיש לו, ואינו זקוק דווקא לחפצים יקרים אלו, ולכן יידרש אדם זה למכור את חפציו שאינם נצרכים לו, ורק אז ייבדק מצבו הכלכלי אם זכאי הוא לקבל צדקה. היינו אם הינו, גם אחרי מכירת חפציו שאינם נצרכים לו, מתחת לקו העוני. נמצאנו למדים, שהסיבה לפיה המשנה בפאה לא מחייבת את האדם למכור את כליו ומודדת את כספו הנזיל בלבד, ע"מ לראות האם הינו מעל או מתחת לקו העוני, הינה משום שמבינה המשנה, שלא רק שקו העוני הינו משתנה מתקופה לתקופה, אלא גם בתוך כל תקופה ההתייחסות לקו העוני ולשאלה מיהו העני הזכאי לצדקה אינה זהה לכל האנשים כולם, ולכן ישנם כאלו שמפאת הסיבות המניות לעיל אינם מחויבים למכור את חפציהם כדברי המשנה. אולם אחר שענינו על שאלה זו שהעלנו על המשנה בפאה, נראה שישנה שאלה יסודית עוד יותר, מה גרם למשנה ולראשונים להבין שקו העוני אינו אובייקטיבי אלא משתנה כל תקופה כהבנת הראשונים במשנה, ועוד יותר מכך משתנה בין האנשים, ובין הצרכים להם הורגלו בטרם נפלו מנכסיהם.

4. נתינת צדקה לעני בן טובים וקו עוני מגזרי

הספרי בפרשת ראה דורש את הפסוקים העוסקים במצוות הצדקה ואומר, שישנה חובה להוציא את האדם ממעגל העוני, אך אין חובה לגרום

לו להיות עשיר. הספרי דורש דין זה מהמילים "די מחסורו". לעומת זאת, מיד אחר דברי הספרי הללו, דורש הספרי מהמילים "אשר יחסר לו" המובאים מיד בהמשך הפסוק, שיש לתת לאדם עני אפילו סוס ועבד. בהמשך הדברים מביא הספרי מעשה רב המאשר דין זה ואומר, שהלל נתן לאדם שהיה עשיר וירד מנכסיו, סוס ועבד. לכאורה חלק זה של דרשת הספרי סותר את החלק הקודם, שהרי הספרי לכאורה אומר, שישנה מצווה להעשיר את העני, שהרי לא לכל אדם היה בזמנם סוס לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו. בתוספתא הלימוד מפסוק זה מובא באופן שונה במקצת. התוספתא אומרת, שאם היה רגיל העני בטרם ירד מנכסיו להשתמש בכלים מכובדים, יש לתת לו אותם גם אחר שירד מנכסיו. זאת לומדת התוספתא מן הפסוק, "די מחסורו אשר יחסר לו". היינו שלא כמו הספרי שלמד דבר מה מן המילים די מחסורו, ודבר אחר מהמילים אשר יחסר לו. הגמ' בכתובות מביאה לכאורה את הבנת הספרי והבנת התוספתא בזה אחר זה, ומתוך פשט הדברים נראה שלהבנת הגמ', אין הבנת התוספתא חולקת על הבנת הספרי. בתחילה אומרת הגמ', שמהמילים די מחסורו נלמד, שיש לתת לאדם בית לגור בו, ומהמילים אשר יחסר לו לומדת הגמ' שיש לתת לו גם מיטה ושולחן. כלומר, מהפסוק הזה בכללותו יש ללמוד שיש להשלים לעני כל חסרונותיו, שהרי אין כל הבדל בין חסרון של בית לבין חסרון של מטה ושולחן ושאר חסרונות, אלא ששניהם נלמדים מן הפסוק כולו כדברי התוספתא. מיד לאחר מכן מביאה הגמ' את דרשת הספרי, ממנה לומדים שמהמילים די מחסורו יש ללמוד שאין ציווי להעשיר את העני אלא רק למלא את חסרונו, ומהמילים "אשר יחסר לו", יש ללמוד שיש לתת לו אפילו סוס לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו. מהבנת הגמ' שהתוספתא והספרי אינם חלוקים, אלא לומדים מהפסוק את אותו הלימוד, נראה שאכן כאמור לעיל ישנם שני סוגי אנשים. כלפי האנשים הפשוטים, אשר לא הורגלו במהלך חייהם לחיי עושר, ואינם זקוקים לעושר זה כצורך בסיסי, אין כל סיבה שעתה אחר שירדו מנכסיהם יקבלו מן הצדקה חיי עושר אלו כסוס ועבד, משום שבכך למעשה לא ממלאים את חסרונם, אלא מעשירים אותם, ובכך אין כל מצוות צדקה כדברי הספרי מן המילים "די מחסורו". לעומת זאת, אנשים הזקוקים לסוס ועבד, ובלעדיהם חייהם אינם חיים, משום שכל חייהם הורגלו לצרכים אלו, מבחינתם צרכים אלו הינם בסיסיים ואינם מותרות כלל ועיקר. ממילא אין כאן העשרה של העני, שכאמור אינה חלק ממצוות הצדקה, אלא מילוי חסרונו הנלמד מן המילים אשר יחסר לו כדברי הספרי, אפילו שלאדם אחר אין זה נחשב מילוי חסרונו. אכן גם התוספתא והגמ' בתחילת דבריה אומרות את אותו הדין בדיוק. יש למלא את כל צרכיו של האדם, ע"פ מה שהורגל להם לפני כן, בית, שולחן ומטה, כל אחד לפי מה שהיה רגיל לפני היותו עני, כדברי התוספתא, היה רגיל להשתמש בכלי מילת יש למלא את חסרונו ולתת לו כלים אלו, שאין זה נחשב כהעשרתו אלא מילוי חסרונו. דברי גמ' אלו עולים בקנה אחד עם הדברים שהבאנו לעיל, לפיהם קו העוני והזכאות לצדקה אינה לפי צורך השווה לכולם, אלא כל אחד לפי צרכיו. אלא שמדברי הגמ', אשר מקורם כאמור בספרי ובתוספתא נמצא, שישנו מקור ברור מהתורה לדברי המשנה בפאה והראשונים שעליה, לפיהם קו העוני אינו אובייקטיבי אלא יחסי, והמצווה בנתינת הצדקה הינה למלא את חסרונו של עני, לפי מה שהיה מורגל לפני שירד מנכסיו כל אחד לפי צרכו. ע"פ העיקרון המשותף העולה מסוגייתנו ומהסוגיות המובאות לעיל, מחבר השיטה מקובצת ע"פ הגאונים בין הסוגיות באומרו, שכל הנתינה המועדפת לעני בן טובים, מעבר לצרכיו הקיומיים השווים לכל נפש, כסוס ועבד, הינה רק בטרם התגלה קלונו, אך אחר שהזדקק לצדקה מקופת הצדקה, והתגלה קלונו ברבים, אין כל טעם לשמור על כבודו, ולתת לו סוס ועבד משום שכבודו הושפל גם ככה. כאמור דין זה זהה לחלוטין למסקנת הגמ' בדבר המצבים בהם חייב אדם למכור נכסיו ולקחת במקומם נכסים זולים יותר. זאת מתוך ההבנה, שאכן העיקרון העולה מהסוגיות בדבר קו העוני הסובייקטיבי הינו זהה. **נמצאנו למדים ע"פ דברים אלו, שאכן קו העוני לא רק משתנה בין תקופה לתקופה, אלא משתנה מאדם לאדם ולמעשה אינו קיים כלל ועיקר, משום שלכל אדם יש צרכים המוגדרים בסיסיים, ע"פ אורח החיים אותו הוא חי בטרם ירד מנכסיו. אם נרצה בכל זאת להגדיר מדד עוני ולעגנו בעקרונות מסוימים, ע"מ לתת קריטריון ברור מי יחשב עני בימינו, יש לכאורה לבדוק בכל מגזר ומגזר, ובכל קבוצה המסגלת לה אורח חיים מסוים, מהם הצרכים הבסיסיים לה, ומתוך כך ליצר בכל קבוצה מדד עוני משלה. שהרי, לא הרי הצרכים הבסיסיים של משפחה חרדית, כהרי הצרכים בסיסיים של משפחה חילונית, וכיוצא בזה. באופן זה נוכל למנוע מצב החוזר ונשנה בכל שנה בפרסום דוח העוני, אשר מוצאים את עצמם רבים וטובים מתחת לקו העוני, למרות שכל צרכיהם הבסיסיים ממולאים בשלמותם.**

5. הוצאת העני ממעגל העוני כערך עליון במתן צדקה

לכאורה מתוך הדברים הנ"ל עולה, כי אדם אשר ירד מנכסיו, ועומד בקריטריונים של קו העוני, יש למלא את חסרונו באופן מיידי בלא כל תנאי. אולם בגמ' בכתובות מובא מקרה בו ר' נחמיה נמנע מלמלא חסרונו הבסיסי של עני בן טובים, ונתן לו אוכל פשוט אשר לא היה רגיל לאוכלו, והלה מת כתוצאה משינוי האוכל לו היה רגיל. ר' נחמיה לא חזר בו ממעשהו, וסבר שנהג כהוגן, וכן מציגה זאת הגמ'. מיותר לציין, שאדם זה היה זקוק למאכלים מיוחדים אלו, ולא נחשבים היו מאכלים אלו כמותרות, שהרי מת כתוצאה מכך, אם כן מדוע מעשהו של ר' נחמיה מובא בגמ' כמעשה חיובי. הגמ' בהסברה לשאלה זו אומרת, שלא היה אדם זה צריך להביא את עצמו לפינוק כה גדול מתוך הבנה שעשוי הוא לרדת מנכסיו ולהזדקק לבריות. ע"פ דברי הגמ' הללו עולה, כי אין חובה לפרנס מן הצדקה אדם זה שהתהולל, ולא חשב על כך שעלול ליפול מנכסיו, ומכיוון שלא רצה הוא לעזור לעצמו, אין אנו מחויבים לעזור לו ולפרנסו מהצדקה כפי שהיה רגיל לפני ירידתו מנכסיו. ע"פ יסוד זה אומרת הגמ' ע"פ שיטת חכמים שנפסקה להלכה, שאדם שיש לו יכולת להתפרנס ואינו מעוניין לצאת ולעבוד, ולהשתמש בכישוריו ע"מ לייצר לו מקורות מימון עצמאיים, ולא ליפול על כתפי הציבור, אין מצווה לתת לו צדקה. משום שאדם שאינו

מעניין לעזור לעצמו, אין הציבור מחויב לעזור לו. נראה שסברת דין זה עומדת על הדברים אותם למדנו בעבר, לפיהם לפני שאדם מבקש צדקה מהציבור ע"י מערכות הרווחה וקופות הצדקה שהיו נהוגות בקהילות ישראל בכל הדורות, מוטל עליו לבקש צדקה מקרובי משפחתו, והם מחויבים לעזור לו. לכן אדם שהינו הקרוב ביותר לעצמו, מחויב לעזור לעצמו בראש ובראשונה, לפני שמפיל עצמו על הציבור, ומי שאינו מעוניין לעשות כן אין לציבור חובת נתינת צדקה כלפיו. כשיטה זו פסקו חלק מהראשונים והאחרונים, ואע"פ שיש מהראשונים והאחרונים שהבינו אחרת, וסברו שאין לחייב אדם לצאת לעבוד כתנאי לקבלת צדקה, מ"מ כיוון שצרכי עמך מרובים, ואין די כסף למלא את כל צרכי העניים לצערנו, יש לתעדף נתינת צדקה לאנשים המעוניינים לצאת ממעגל העוני, ע"פ כאלו שבאפשרותם לצאת ממנו ומבחירה לא עושים זאת. לכן טוב עושים ארגוני צדקה מסוימים, אשר מתנים את נתינת הצדקה בשינוי מהותי בכלכלת הבית לו הינם עוזרים, ע"מ שיצא ביום מן הימים ממעגל העוני, אם ביכולתו לעשות כן, ולא רק נותנים צדקה לכל דורש, בלא כל פעולה מצדו אשר תוציא אותו ביום מן הימים ממעגל העוני. בהקשר זה יש להוסיף, שתז"ל ראו בהוצאה ממעגל העוני ערך גדול, ונראה שזו הסיבה לכך, שאדם שנמצא מתחת לקו העוני וכדברי המשנה בפאה אין לו מאתיים זוז, יכול לקבל כמות גדולה של כסף בבת אחת שתציב אותו הרחק מעל לקו העוני, ולא להסתפק רק בהשלמת חסרונו להעלותו מעל לקו העוני באופן מינימאלי בלבד. כוונת חז"ל בדין זה הינה כאמור להרים את העני מעלה הרחק מקו העוני, ע"מ שלא יחזור אליו עוד שנית. זו גם הסיבה שרבי המובא בירושלמי שמביאו האור זרוע, לא רואה בעין יפה מעשה של תלמידו אשר השלים לעני מאתיים זוז, ע"מ להעלותו מעל קו העוני. משום שבכך לא נפטרה הבעיה שהרי יחזור הוא שוב בהקדם מתחת לקו העוני. אלא ראוי לראות להבנת רבי, כיצד ניתן לתת לעני זה צדקה משמעותית, אשר תרים אותו הרחק מעל לקו העוני, ע"מ שלא יחזור אליו בעתיד. ע"פ דברים אלו טוב עושים ארגוני הצדקה, אשר בדרכים שונות מסייעים לאדם לנהל חייו הכלכליים באופן ראוי, ע"מ שלא יחזור עוד לקו העוני, ולא מסתפקים רק בנתינת צדקה להשלמת חסרונו המיידי ותו לא.

6. תיעודף בנתינת צדקה בין העניים

מדברינו בעניין קו העוני שהינו סובייקטיבי עולה לכאורה, שיש לתת צדקה באופן שווה לעניים הזקוקים לצרכים קיומיים ע"מ שלא למות מרעב, ולעשירים שירדו מנכסיהם הזקוקים לסוס ועבד וכדומה. מצב זה יוצר מציאות בעייתית לפיה, מכיוון שתמיד משאבי עולם הרווחה והחסד הינם מוגבלים, יאלצו לקצץ לכל העניים את כל המגיע להם, ולא יוכלו לתת להם כדברי התורה "כדי חסרונם". אך בעוד שהעני בן טובים יקבל סוס ועבד אחד, למרות שהיה רגיל לשניים, העני שלא הורגל לחיי מותרות יקבל פחות באוכל הבסיסי הנצרך לו לכדי חייו ממש. מתוך הבנת מצב מעוות זה שעלול להיווצר, עולה מדברי הירושלמי ע"פ גרסת התשב"ץ, שאכן יש להעדיף נתינת הצדקה הבסיסית לעני רגיל הזקוק לה ע"מ לחיות חיים מינימלאים ביותר, ע"פ עניים בני טובים הזקוקים כצורך בסיסי לדברים מעבר לצורך הבסיסי של קיום החיים השווים לכל נפש. עניין זה עולה ביתר ברור מדברי החתם סופר, האומר מפורשות שיש להעדיף צרכים בסיסיים של עני כתרופות ומזון בסיסי, ע"פ צרכים הנחשבים בסיסיים לעני בן טובים, למרות ששניהם זכאים לצדקה מתוקף היותם מתחת לקו העוני הסובייקטיבי שלהם. ע"פ יסוד זה עולה הצורך בכ"ז בקו עוני אחיד, אשר יאמר מהם הצרכים הבסיסיים ביותר של אדם בימינו, ע"מ לשרוד בחיים. זאת ע"מ שנוכל לתעדף במתן הצדקה מי שעומד מתחת לקו זה, ולהקדימו לשאר העניים. אחר מילוי צרכיו של אדם זה, אשר מצילים אותו ממיתה לחיים, יש למלא את צורכיהם של העניים כולם לפי קו העוני הסובייקטיבי הנ"ל, באופן שהעני ביותר יקדם לעני בן טובים, אשר יש למלא את צרכיו הבסיסיים, שהינם גבוהים מצרכיהם הבסיסיים של שאר העניים, רק לאחר מילוי צרכיהם הבסיסיים של שאר העניים. באופן נתינת צדקה זו, ישנו רווח הלכתי נוסף, ע"פ דברי הפוסקים הסוברים שעדיף לתת סכום העומד לצדקה למספר רב של עניים, מאשר לתת את כל הכסף לעני אחד. כאשר הכסף יתחלק בין כל העניים ולא יינתן לעני בן טובים אחד, אשר צרכיו הבסיסיים עלולים לכלות לחלוטין את כספי קופת הצדקה, יש בכך משום מצוות צדקה ביתר הידור כדברי הפוסקים הללו.